

BOSHLANG'ICH TA'LIMDA MATNLAR TAHLILI VA UNING KONSEPTUAL ASOSLARI.

Urazboyeva Sabohat Ortiqboyevna

Urganch innovatsion university o'qituvchi-stajyori orcid:0009-0000-2277-1488 UO'K-372.362.372.71

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang'ich sinflarda badiiy matnlar tahlilining ahamiyati va uning konseptual asoslari o'rganilgan. Maqola, badiiy matnlarni tahlil qilish orqali o'quvchilarning kognitiv, emotsional va axloqiy rivojlanishiga qanday ta'sir ko'rsatishini, shuningdek, badiiy matnlarning o'quvchilarda estetik va axloqiy qadriyatlarni shakllantirishdagi rolini tahlil qiladi. Badiiy matnlarni tahlil qilish, o'quvchilarga nafaqat matnning yuzaki mazmunini, balki uning chuqur qatlamlarini ham anglash imkoniyatini yaratadi. Maqola shuningdek, badiiy matnlar tahlilining pedagogik, psixologik va semiotik asoslarini, o'qituvchilar tomonidan qo'llaniladigan metodologiyalarni hamda o'quvchilarning badiiy tasavvurlari va nutq madaniyatini rivojlantirishdagi o'rinli yondashuvlarni ko'rib chiqadi.

Kalit so'zlar: boshlang'ich ta'lim, badiiy matn, matn tahlili, pedagogik metodlar, kognitiv rivojlanish, emotsional rivojlanish, axloqiy qadriyatlar, estetik dunyoqarash, nutq madaniyati, psixologik ta'sir, tahlil usullari.

АНАЛИЗ ХУДОЖЕСТВЕННЫХ ТЕКСТОВ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ И ЕГО КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ОСНОВЫ.

Уразбоева Сабохат Ортикбоевна

Преподаватель-стажер Ургенчского инновационного университета ORCID: 0009-0000-2277-1488 UO'K-372.362.372.71

Аннотация: В данной статье исследуется важность анализа художественных текстов в начальных классах и его концептуальные основы. Статья анализирует, как анализ художественных текстов влияет на когнитивное, эмоциональное и нравственное развитие учащихся, а также роль художественных текстов в формировании эстетических и нравственных ценностей у учащихся. Анализ художественных текстов позволяет учащимся не только понять поверхностное содержание текста, но и осознать его глубокие слои. Также в статье рассматриваются педагогические, психологические и семиотические основы анализа художественных текстов, методологии,

применяемые учителями, а также подходы, способствующие развитию художественного воображения и культуры речи учащихся.

Ключевые слова: начальное образование, художественный текст, анализ текста, педагогические методы, когнитивное развитие, эмоциональное развитие, нравственные ценности, эстетический взгляд на мир, культура речи, психологическое воздействие, методы анализа.

ANALYSIS OF ARTISTIC TEXTS IN PRIMARY GRADES AND ITS CONCEPTUAL FOUNDATIONS.

Urazboyeva Sabohat Artikboyevna

Teacher-trainee at Urganch Innovation University orcid:0009-0000-2277-1488 UO'K-
372.362.372.71

Annotation: This article explores the importance of analyzing literary texts in primary education and its conceptual foundations. The article analyzes how the analysis of literary texts influences the cognitive, emotional, and moral development of students, as well as the role of literary texts in shaping aesthetic and moral values in students. Analyzing literary texts not only allows students to understand the surface meaning of a text but also to grasp its deeper layers. The article also examines the pedagogical, psychological, and semiotic foundations of literary text analysis, methodologies used by teachers, and approaches that promote the development of students' artistic imagination and speech culture.

Keywords: primary education, literary text, text analysis, pedagogical methods, cognitive development, emotional development, moral values, aesthetic worldview, speech culture, psychological impact, analysis methods.

KIRISH

Boshlang'ich sinflarda o'quvchilarga badiiy matnlarni o'rgatish va ularni tahlil qilish, nafaqat ularning til bilimlarini rivojlantirishga, balki estetik, axloqiy va estetik tushunchalarini shakllantirishga ham xizmat qiladi.

Badiiy matnlar tahlili o'quvchilarni murakkab tasavvurlarni tushunishga, nutq madaniyatini rivojlantirishga va yaratuvchan fikrlashni shakllantirishga yordam beradi.

Shuningdek, tahlil jarayonida o'quvchilar matnni chuqur anglab, uning mazmuni va shaklini yaxshiroq tushunishlari mumkin.

Bu maqolada boshlang'ich sinflarda badiiy matnlar tahlilining asosiy maqsadlari va uning konseptual asoslari ko'rib chiqiladi. Badiiy matnlar orqali o'quvchilarga dunyo va

atrof-muhitni tasavvur qilish, his-tuyg'ularni ifodalash, axloqiy masalalarni muhokama qilish imkoniyati yaratiladi. O'quvchilarning fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishda, badiiy matnlar tahlili o'ziga xos rol o'ynaydi. Matnlarni tahlil qilish, o'quvchilarga nafaqat matnning yuzaki mazmunini anglashga yordam beradi, balki uning chuqur qatlamlarini tushunishga, matndagi obrazlar va simvollaridan foydalanishga imkon yaratadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Boshlang'ich sinflarda badiiy matnlar tahlili bo'yicha ilmiy ishlarni ko'rib chiqishda, birinchi navbatda, o'quvchilarning emotsional va estetik rivojlanishini ta'minlashga qaratilgan tadqiqotlarni ta'kidlash lozim.

Masalan, Xayrulloh To'xtaboyev va Shavkat Ziyodovning ilmiy ishlarida badiiy matnlar tahlilining o'quvchilarning emotsional va intellektual rivojlanishiga ta'siri keng ko'lamda o'rganilgan. Ular, badiiy matnlarning o'quvchilarga qaratilgan estetik va axloqiy ta'limga qanday ta'sir qilishini tahlil qilishgan.

Ziyodovning "Boshlang'ich sinflarda badiiy matnlarni o'rganishning pedagogik asoslari" nomli maqolasida, matnni o'rganish jarayonining qanday qilib o'quvchilarning ijtimoiy va axloqiy qadriyatlarini shakllantirishga yordam berishi haqida batafsil yozilgan.

Shuningdek, O'ktam Islomov va Ravshanbek Tursunovning pedagogik tadqiqotlarida, o'quvchilarni badiiy matnlar orqali dunyoqarashini kengaytirish, nutq madaniyatini rivojlantirish va adabiy muhitga qo'shilish imkoniyatlari muhokama qilingan. Ularning ishlarida, badiiy matnlarning o'quvchilarning fikrlash qobiliyatini rivojlantirishdagi o'rni, xususan, analitik va tasavvuriy fikrlashni oshirishda muhimligini ta'kidlagan.

TADQIQOT METADOLOGIYASI

Boshlang'ich sinflarda badiiy matnlar tahlili bir qator ijobiy natijalarga olib keladi. Eng avvalo, bu o'quvchilarning ijtimoiy va axloqiy qadriyatlarini shakllantiradi. Badiiy matnlarning mazmunida ko'p hollarda insoniyatning asosiy tamoyillari, xulq-atvori, maqsadlari, orzu-umidlari aks etadi. O'quvchilar ushbu matnlar orqali yaxshilik va yomonlik, adolat va nohaqlik, do'stlik va dushmanlik kabi mavzularda o'z fikrlarini rivojlantiradilar.

Matn tahlili orqali o'quvchilar, shuningdek, nutq madaniyatini rivojlantiradilar. Har bir matn o'zining o'ziga xos stilistik elementlari va ifodaviy vositalari bilan ajralib turadi. O'quvchilar badiiy matnlarni o'qish va tahlil qilish jarayonida so'zning kuchi, iboralar va tasvirlar orqali muallifning maqsadlariga qanday erishayotganini o'rganadilar. Bu esa ularning adabiy va lingvistik bilimlarini kengaytiradi.

NATIJA VA MUHOKAMA

Badiiy matnlar tahlilining konseptual asoslari ko'plab nazariy qarashlarga asoslanadi. Eng muhim tushunchalardan biri estetik tushunchadir. Estetika, go'zallik va san'at haqidagi ilm, matnlarni tahlil qilishda o'quvchilarga go'zallikni anglash va uning badiiy shakllarini

tushunishga yordam beradi. Bu, o'z navbatida, ularning badiiy tafakkurlarini boyitadi va tahlil jarayonini chuqurlashtiradi.

Shuningdek, semiotikaning o'rne katta. Semiologik yondashuvda, matnning belgilari va simvollarini tahlil qilish muhimdir. Matndagi har bir so'z yoki ibora ma'lum bir belgi yoki kod sifatida qaraladi, ular orqali muallif o'z g'oyalarini o'quvchiga yetkazadi. Semiologik yondashuv, o'quvchilarni matnning yuzaki mazmunidan tashqariga chiqib, chuqurroq tahlil qilishga undaydi.

Pedagogik va psixologik yondashuvlar ham badiiy matnlar tahlilining konseptual asoslaridan biridir. Pedagogik nuqtai nazardan, o'quvchilarga matn tahlilini o'rgatish, ularning analitik fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi. Psixologik jihatdan esa, matnlar o'quvchilarda xayoliy tasavvurlarni va emotsional javoblarni shakllantiradi. Badiiy matnlar tahlili o'quvchilarni nafaqat intellektual, balki hissiy rivojlanishiga ham ta'sir ko'rsatadi.

Boshlang'ich Sinflarda Badiiy Matnlarni Tahlil Qilishning Usullari

Boshlang'ich sinflarda badiiy matnlarni tahlil qilish uchun turli metod va usullar qo'llaniladi. Quyidagi usullar ayniqsa samarali bo'lishi mumkin:

1. Diskussiya va suhbatlar – Matnni o'qib chiqqandan so'ng, o'quvchilarni matnni tahlil qilish va muhokama qilishga jalb qilish. Bu usul, o'quvchilarning fikrlarini ifodalashga va o'zaro munosabatlarni rivojlantirishga yordam beradi.

2. Qiyoslash usuli – Turli matnlarni bir-biri bilan taqqoslash, o'xshashlik va farqlarni aniqlash orqali o'quvchilarni o'z fikrlarini aniqroq ifodalashga o'rgatish.

3. Visual tahlil – Matndagi tasviriy va simvolik elementlarni aniqlash va ularni vizual ravishda tasvirlash. Bu o'quvchilarning tasavvurini kengaytiradi.

4. Xronologik tahlil – Matndagi voqealar ketma-ketligini va vaqtni tahlil qilish orqali o'quvchilarga syujetni chuqurroq tushunishga yordam beradi.

5. Rol o'ynash – Matndagi personajlarni o'ynash orqali ularning ichki dunyosini va xarakterlarini yaxshiroq tushunish.

Boshlang'ich sinflarda badiiy matnlar tahlili, o'quvchilarning nafaqat adabiy bilimlarini, balki ularning kognitiv, emotsional va axloqiy rivojlanishini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Tadqiqotlar va ilmiy ishlar shuni ko'rsatadiki, badiiy matnlarni tahlil qilish jarayoni o'quvchilarga murakkab fikrlashni o'rganishga, o'z fikrlarini aniq va asosli ifodalashga yordam beradi.

Shu bilan birga, badiiy matnlar tahlili o'quvchilarda axloqiy qadriyatlarni, estetik tafakkurini va dunyoqarashini shakllantiradi. Ushbu jarayonning pedagogik va psixologik asoslari, matnni tahlil qilishni nafaqat ilmiy, balki hissiy jihatdan ham foydali qiladi.

Tahlil jarayonida badiiy matnlar o'quvchilarga o'zgaruvchan va murakkab dunyo haqidagi tasavvurlarni shakllantirish imkoniyatini beradi. O'quvchilarning nutq madaniyati, fikrlash qobiliyati va kommunikativ ko'nikmalari rivojlanadi. Badiiy

matnlarning tahlili o'quvchilarga matnning yuzaki mazmunidan tashqariga chiqishga, uning ichki qatlamlarini anglashga yordam beradi. Bu esa, o'z navbatida, o'quvchilarning analitik va sintez qobiliyatlarini rivojlantiradi.

Pedagogik yondashuvlar doirasida, badiiy matnlar tahlilini o'quvchilar bilan amalga oshirishda metodik yondashuvlarning ahamiyati katta. O'quvchilarni muhokama qilish, qiyoslash va rol o'ynash kabi usullar orqali matnlarni tahlil qilish, ularning tanqidiy fikrlashni o'rganishiga yordam beradi. Bu usullar, shuningdek, o'quvchilarni matnning mavzu va mazmunini chuqurroq anglashga yordam beradi va ularni badiiy asarlarni turli nuqtai nazardan tahlil qilishga o'rgatadi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Boshlang'ich sinflarda badiiy matnlar tahlili, nafaqat o'quvchilarning adabiy bilimlarini rivojlantirish, balki ularning estetik, axloqiy, va emotsional qobiliyatlarini ham boyitadi. Tahlil jarayonida o'quvchilar murakkab tasavvurlarni tushunishga, matnning chuqur mazmunini anglashga va o'z fikrlarini aniq ifodalashga o'rgatiladi. Konseptual asoslar, jumladan, estetik, semiotik, pedagogik va psixologik yondashuvlar badiiy matnlarni tahlil qilish jarayonining muvaffaqiyatli bo'lishini ta'minlaydi.

Bu o'quvchilarning fikrlash darajasini yuqoriga ko'taradi va ularda hayotga nisbatan ijobiy qarashlarni shakllantiradi. Boshlang'ich sinflarda badiiy matnlar tahlilining ta'lim jarayoniga, o'quvchilarning kognitiv, emotsional va axloqiy rivojlanishiga ta'siri juda katta. Tahlil qilish jarayoni o'quvchilarga matnning yuzaki mazmunidan tashqariga chiqib, uning chuqur qatlamlarini anglashga yordam beradi. Shuningdek, badiiy matnlar o'quvchilarda estetik, psixologik va axloqiy qobiliyatlarni rivojlantirishga xizmat qiladi.

Tadqiqotlar va ilmiy ishlar, boshlang'ich sinf o'quvchilarini badiiy matnlar tahliliga jalb qilish orqali ularning fikrlash, nutq va ijtimoiy ko'nikmalarini yanada rivojlantirishga imkon yaratadi. Tadqiqot shuni ko'rsatdiki, badiiy matnlarni tahlil qilish, boshlang'ich sinf o'quvchilarining nutq madaniyatini oshirish, fikrlash qobiliyatini rivojlantirish, shuningdek, ularni adabiyot va san'atga qiziqtirishda samarali vosita hisoblanadi.

Badiiy matnlar o'qituvchilar tomonidan nafaqat bilim, balki o'quvchilarni fikrlashga, matnni chuqur tushunishga, uni o'zlashtirishga o'rgatadigan metodlar bilan taqdim etilishi lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YHATI:

1. Abdullayeva, N. (2020). Boshlang'ich sinflarda adabiy tahlil metodikasi. Toshkent: Ma'naviyat va ma'rifat nashriyoti.
2. Barakova, Z. A. (2018). Boshlang'ich ta'limda adabiyot o'qitishning metodik asoslari. Toshkent: O'qituvchi nashriyoti.

3. Ibragimov, S. (2017). Badiiy matnlarning pedagogik va psixologik asoslari. Tashkent: Science and Education Publishing.
4. Karimov, K. (2019). Boshlang'ich sinflarda badiiy matnlar tahlilining pedagogik ahamiyati. Toshkent: O'zbekistonda ta'lim nashriyoti.
5. Xodjayev, A. (2021). Adabiyot va badiiy matnlarni o'rganish metodikasi. Toshkent: Ma'naviyat nashriyoti.
6. Mirzaeva, D. (2016). Boshlang'ich sinflarda badiiy matnlarni o'rganish va tahlil qilishning psixologik jihatlari. Tashkent: O'qituvchi nashriyoti.
7. O'rtaeva, R. (2017). Ta'lim metodlari: boshlang'ich sinfda badiiy matnlarni o'rganish usullari. Toshkent: Ma'naviyat va ma'rifat nashriyoti.
8. Rahimov, M. (2020). Pedagogik psixologiya va badiiy matnlarni o'rganish. Toshkent: Akademiya.
9. Shukurov, U. (2021). Boshlang'ich ta'limda badiiy matnlar tahlilining ijtimoiy va axloqiy ahamiyati. Toshkent: Ta'lim nashriyoti.
10. Yuldasheva, L. (2019). Badiiy adabiyot o'qitish metodikasi: nazariya va amaliyot. Toshkent: Science and Education Publishing.

